

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Т. В. Павлюк, Т. І. Толокова

*Комунальний заклад «Рівненська обласна клінічна лікарня» Рівненської обласної ради
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»*

Стаття присвячена вивченню особливостей емоційної сфери медичних працівників. Зміни в емоційній сфері медиків пов'язані з емоційними та етичними перевантаженнями в професійній діяльності. Розглянуто основні характеристики і встановлено чинники, які зумовлюють порушення емоційної сфери у медичних працівників.

FEATURES OF THE EMOTIONAL SPHERE OF MEDICAL WORKERS

T. V. Pavlyuk, T. I. Tolokiva

*Municipal institution «Rivne Regional Clinical Hospital» of Rivne Regional Counsel
I. Horbachevsky Ternopil State Medical University*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the emotional sphere of medical workers. Changes in the emotional sphere of physicians are associated with emotional and ethical overload in professional activity. The main characteristics are considered and the factors that determine emotional disturbances in health care workers are established.

Вступ. Сучасна реформа системи охорони здоров'я, запровадження страхової медицини, інтеграція України в європейське співтовариство потребують удосконалення системи медичної освіти з метою підготовки фахівців, які відповідали б світовим стандартам. Підвищення якості професійної підготовки фахівців охорони здоров'я потребує впровадження сучасних концепцій і наукових підходів, посилення акценту на формуванні не лише професійної компетентності, а й особистісних якостей та емоційної сфери медичних працівників.

Робота фахівців медичної галузі належить до професій, в яких особистість пов'язана з неминучими емоційними і етичними перевантаженнями, що призводять до внутрішньої емоційної спустошеності внаслідок необхідності постійних контактів із хворими людьми. Адже робота лікаря чи медичної сестри пов'язана з людськими стражданнями, смертю, колосальними навантаженнями на нервову систему, високою відповідальністю за життя і благополуччя інших людей. Постійні стресові ситуації, в які потрапляють медичні працівники в процесі складної соціальної взаємодії з пацієнтами, необхідність сприйняття й

усвідомлення сутності проблем пацієнта, особистісна незахищеність та інші морально-психологічні чинники негативно впливають на здоров'я фахівця медицини [1].

Професійна діяльність медичних працівників супроводжується також психоемоційним напруженням, що зумовлено періодичним порушенням добових біоритмів, пов'язаних із роботою в різні зміни (день – ніч). Окрім того, до психологічних чинників ризику належать побоювання професійного інфікування, часті ситуації, пов'язані з проблемами спілкування (надмірно стурбовані пацієнти, вимогливі родичі тощо). Існує ще низка чинників, які підсилюють надмірне професійне напруження: незадоволеність результатами праці (відсутність умов для ефективного надання допомоги, матеріальної зацікавленості), завищені вимоги до медиків, необхідність поєднання професійних і сімейних обов'язків [2]. Відтак виникає необхідність сформулювати у майбутніх медичних працівників готовність до емоційного співпереживання і співчуття стосовно проблем у сфері здоров'я пацієнтів.

Дослідження деяких особливостей емоційної сфери особистості медичних працівників представлені в

публікаціях В. Бойко, В. Вілюнас, Н. Греса, Т. Гузенко, Є. Старченкова, В. Юрьєва та ін., котрі двояко розглядають емоційну сферу фахівців медичної галузі: як чинник професійної відповідності та сферу, яка найбільш схильна до професійних деформацій. У науковому тезаурусі проблему емоційної сфери досліджують у поєднанні компонентів емоційної сфери з пізнавальними процесами (Л. Виготський, О. Леонт'єв), мотивами, потребами (К. Ізард, С. Рубінштейн, С. Шехтер), вольовими процесами (Л. Божович, З. Фрейд, Я. Рейковський та ін.). Однак в умовах нестабільної соціальної економічної ситуації, високого емоційного навантаження і вимог до фізичної працездатності медичних працівників виникає потреба в проведенні численних експериментальних досліджень з метою вивчення особливостей емоційної сфери медиків.

Основна частина. Актуальність проблеми вивчення особливостей емоційної сфери майбутніх медичних працівників пояснюється тим, що саме емоції є «індикатором» психологічного стану особистості та істотно впливають на перебіг психічних процесів і поведінки людини, визначаючи спрямованість уваги, особливість сприйняття навколишнього світу, логіку суджень [3]. На особливу увагу заслуговує проблема збереження емоційного здоров'я фахівців тих професій, які мають найбільшу кількість стрес-чинників, серед яких провідне місце посідають медичні працівники.

Наявність чинників ризику, сильне емоційне напруження, відсутність достатніх умов для відновлення сил, відсутність у практиці охорони здоров'я системи психологічного супроводу несприятливо впливають на медичних працівників. Збільшення нервово-психічного напруження в роботі медиків призводить до виникнення у них невротичних розладів, психосоматичних захворювань. Тому вивчення проблеми емоційних переживань особистості в умовах професійного стресу зосереджується в точці перетину багатьох дисциплін: від фізіології і медицини до психології, соціології та політики. Це зумовлено, з одного боку, фізіологічними і психологічними механізмами стрес-реакцій, а з іншого – соціальним характером наслідків професійних стресів. Вимоги, що висувують до медичних працівників, досить суперечливі. Поряд з емпатійністю і толерантністю вони повинні бути й емоційно стійкими, а надмірна емоційність та загальмованість є перешкодою для здійснення чітких і швидких дій.

Своєрідність «допомагаючих» професій полягає в тому, що сам суб'єкт діяльності є первинним інстру-

ментом своєї роботи, а медична діяльність вимагає від фахівця особистісної залученості, відкритості відносин, уміння співпереживати і співчувати, а також здатності розуміти інтереси пацієнта [4]. Наприклад, професія медичної сестри висуває певні вимоги до її особистості, характеру, емоційної сфери, а також до морально-етичних якостей. Адже медична діяльність вимагає від фахівців сестринської справи не лише глибоких знань своєї спеціальності й лікувальних дій, а й різнобічної культури, широти інтелекту, особливих навичок поведінки в спілкуванні з пацієнтами. Воля, енергія, бажання працювати, гуманізм та інтелект – все це необхідно кожному медику, однак лише цих якостей недостатньо.

Серед властивостей, що мають професійну значущість і характеризують емоційну сферу медичних працівників є пластичність поведінки, здатність розуміти інших, емоційність, емпатія, людяність, уміння встановлювати контакт із пацієнтами та завойовувати у них довіру, соціальна зрілість особистості, емоційна стійкість, саморегуляція тощо. Адже медичний працівник повинен вміти завойовувати симпатію пацієнта, виявляти м'якість і душевність до нього, увагу і співчуття. Впевненість пацієнта в досвідченості медичного персоналу значною мірою забезпечує позитивний результат лікування. Довіра пацієнта до медичного працівника – необхідна умова в комплексі лікувальних заходів та показник нормальних взаємин. У таких випадках пацієнти, зазвичай, погоджуються на будь-які методи дослідження і лікування.

Важливою складовою емоційної сфери медичних працівників є стан постійної готовності надати допомогу, вміння за першої необхідності мобілізувати всі свої сили, які супроводжуються високим почуттям професійного обов'язку та усвідомленням неможливості залишити пацієнта, який страждає, без медичної допомоги [5]. Зауважимо, що характер емоційних хвилювань медика змінюється шляхом формування в нього соціальних мотивів діяльності (прагнення зробити дещо необхідне, корисне не лише для себе, а й для інших). Під впливом подібної діяльності в особистості формуються нові мотиви поведінки, а відтак виникають нові емоційні переживання [6].

Важливою ознакою в професійній діяльності медичних працівників є вияв співчуття до пацієнта. Однак ці почуття повинні відступати на другий план перед зосередженістю волі і розуму, знань і вмінь під час виконання медичних маніпуляцій, щоб лікувальні дії дали бажаний результат. Адже фахівець медичної

справи повинен бути завжди зібраним, холоднокривним, не «втрачати голови», вміти «відключатися» від всього, що може завадити виконанню лікувального завдання [7].

Необхідно окреслити ще один аспект спрямованості професійної діяльності фахівців медичної сфери – самосвідомість, що сприяє усвідомленню медика як особистості та професіонала у власних відносинах із зовнішнім світом та іншими людьми. Самосвідомість проявляється в різних формах. Так, самоаналіз, самооцінка, самокритика пов'язані з пізнавальною стороною психічної діяльності особистості, тоді як самопочуття, самолюбство, самовихваляння, самопевненість, скромність, почуття відповідальності, обов'язку, власної гідності – пов'язані з емоційною стороною психічної діяльності особистості. Саме стриманість, самовладання, самоконтроль, ініціатива, самодисципліна пов'язані з вольовою стороною психічної діяльності медиків.

Однією з найважливіших якостей медичного працівника є емоційна стійкість. Ключовим виявом емоційного стану особистості є настрій. Відзначаючи значення настрою як чинника соціальної орієнтації та діяльності особистості, Н. Маклакова зазначала, що ні слова, ні думки, ні навіть вчинки не виявляють так яскраво нас самих і наше ставлення до світу, як наш настрій: у ньому відображається характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі [3]. Настрій – це свого роду акумулятор всієї інформації, яка сприймається і переробляється індивідом за одиницю часу. Тому настрій є тривалим емоційним станом, що створюється зовнішніми впливами на особистість залежно від її індивідуальних особливостей і темпераменту. Нестійкість настрою медичного працівника, зазвичай, пов'язана не лише безпосередньо з тією або іншою конкретною медичною ситуацією, а й з комплексом найрізноманітніших вражень від зовнішніх чинників, роздумів і переживань. На настрій будь-якої особистості впливають ті чи інші життєві турботи, занепокоєння, викликані певними надзвичайними обставинами, ображене самолюбство, докори сумління. Будь-яка з цих емоцій або їхнє поєднання можуть бути помітні пацієнтам і заважати нормальній діяльності фахівця. Якщо медичний працівник не в змозі подолати такий настрій, то це може спричинити прийняття

неправильного рішення, здійснення хибних медичних дій, створення напружених відносин із пацієнтами.

Ставлення медичного працівника до пацієнта не може визначатися лише емоціями. Поведінка медика, особливо коли він змушений діяти швидко і рішуче, інколи здається пацієнтам та їхнім родичам байдужою, а сам медичний працівник – відчуженим і холодним. Для гуманного ставлення медичного працівника до пацієнтів оптимальним є вияв розуміння їхнього суб'єктивного стану, чуйне, але не багатослівне співчуття, ніж повне і явне злиття з фізичним чи душевним боєм до такої міри, щоб медик сам почав переживати емоційний шок.

Висновки. На основі аналізу особливостей емоційної сфери медичних працівників можемо стверджувати, що для фахівців медичної галузі важливими є особисті якості, які дають змогу ефективно справлятися зі стресогенними чинниками. Важливо, щоб медик умів керувати власними емоціями, зберігати впевненість, контролювати свої реакції і професійну поведінку в цілому. Терпіння і ввічливість – складові елементи хорошого стилю роботи, в них проявляється дбайливість і увага до пацієнтів. Медичні працівники повинні відчувати, коли їм необхідно віддалитися від пацієнта, а коли ж найбільш наблизитися до нього. Важливими є і вияв поваги до пацієнтів, уміння адекватно будувати взаємини з ними, домагаючись, водночас, оптимального вирішення професійних завдань. Знання етико-деонтологічних принципів і законів психології професійного спілкування у поєднанні з професійною майстерністю медичних працівників сприятимуть наданню ефективної медичної допомоги навіть у найтяжчих випадках.

Перспективним напрямком досліджень проблеми емоційної сфери медичних працівників є розробка та впровадження відповідних програм, методичних рекомендацій з метою оптимізації процесу особистісного становлення фахівців медицини у професійній діяльності, створення психолого-педагогічної моделі супроводу формування емоційної сфери фахівця-медика тощо. Вивчення емоційної сфери – важливе теоретичне і практичне завдання, що вимагає поглибленого дослідження, зорієнтованого на практику, що потребує подальшої розробки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Я. Андрійчук. – К., 2003. – 21 с.
2. Лазуренко О. О. Тренінг формування емоційної компетентності майбутнього лікаря / О. О. Лазуренко // *Fundamental and Applied Researches In Practice of Leading Scientific Schools*. – 2016. – № 2 (14). – С. 44–54.
3. Маклакова Н. В. Эмоциональный интеллект как интегративный показатель целостного развития личности / Н. В. Маклакова // *Ежегодный Вестник КГУ*. – 2015. – С. 112–115.
4. Греса Н. В. Особливості емоційної сфери працівників станції швидкої допомоги / Н. В. Греса // *Вісник Харківського національного університету*. – 2011. – № 937. – С. 48–51.
5. Бобер Е. А. Специфика профессиональных личностных особенностей студентов медицинского колледжа как фактор качества подготовки специалиста / Е. А. Бобер // *Молодой учёный*. – 2013. – № 3 (50). – С. 460–463.
6. Лазуренко О. О. Аналіз психологічних особливостей складових емоційної компетентності майбутнього лікаря / О. О. Лазуренко // *Психологічний часопис*. – 2016. – № 2 (4). – С. 96–111.
7. Полянцева О. И. Психология для средних медицинских учреждений / О. И. Полянцева. – М. : Феникс, 2008. – 416 с.

Отримано 15.03.18